

הסיפור הקצר – מאפיינים ומבנה.

כתב וערך: המורה אלי פרה

ראשיתו של הספור הקצר עוד באלף הקודם במאה ה-14 במערב בפרסום "דקאמרון" שכתב גיובאני בוקאצ'יו, ו"סיפורי קנטרברי" של הכומר ג'פרי צ'וסר, וסיפורי "אלף לילה ולילה" במזרח. כבר אז נקבעו פרמטרים ברורים של הספור הקצר. אחד הידועים שבהם הוא הספור "הבז" מתוך "דקאמרון". מטרתו ועיקרו של הספור הקצר הוא בתמצות המידע על ההתרחשות. כאשר שאר הפרטים נשלמים ע"י הקורא בהבנת הדברים-מתוך-דברים, כלומר; התיאורים הנרחבים של תכונות הגיבור (פנימיים וחיצוניים) ושאר הדמויות, או פירוט הנסיבות והמטרות להבנת הפעולות ומערכות היחסים שבין הדמויות, נשלמות בתובנה של הקורא מתוך רמזים ונקודות פיצוח שנשתלות בגוף הסיפור. עיקרם; להגיע אל המטרה, אל השיא והפואנטה.

המאפיינים:

1. הסיפור הקצר, כשמו כן הוא – **קצר**. ומהו ספור קצר מבחינה זו? – קצר-יריעה, שניתן לקרוא **בישיבה אחת!** משמע: אין להגדיר "סיפור קצר" במספר המילים או הדפים, אלא ביכולת הקריאה של הקורא לקבל את המידע הנחוץ על ההתרחשות בזמן קצר (בישיבה אחת, כאמור), שבסופה העברת המסר החברתי, השיא והפואנטה.
2. היות שהמטרה של הסיפור הקצר היא במסירת ההתרחשות בזמן קצר, "בישיבה אחת" כאמור, לכן יש **מיעוט בתיאורים**, והם נרמזים במעשיהם של הגיבורים ובדיבוריהם. כך גם לגבי מערכות היחסים בין הדמויות. אנו למדים על מערכות היחסים בין הדמויות בניתוח מעשיהם ובשיחם יותר מאשר בדיווח ישיר של המספר. (על התיאור העקיף והישיר – ראה במונחים לספרות בספר בעמ' 90) כך ידוע למשל שבסיפור "המחרוזת" של גי דה-מופאסן תיאור ליל הנשף בו איבדה הגב' מתילד לואזל את המחרוזת, הוא תיאור מתומצת של פיסקה אחת קצרה בלבד. מדווח שם שהייתה ל"מלכת הנשף" ושכולם ביקשו לרקוד עמה, אפילו שר החינוך שם לב אליה והיא צדה את עינו... ותו-לא!
3. כך גם לגבי הדמויות. **מיעוט בדמויות**. ומתרכז רק בדמות **גיבור ראשי אחד**. עיקרו של הסיפור הקצר הוא בהבלטת דמותו של הגיבור הראשי. הוא היחיד שהמספר מרחיב עליו קצת את התיאור, במידה. שאר הדמויות המשניות באות להאיר ולהבליט את הגיבור הראשי. עד כדי כך שלפעמים הן אינן מזוהות. כלומר; אין להן שם ואין עליהן פירוט. כך ידוע שבסיפור "יגון" (או מועקה) של צ'יכוב, הדמויות המשניות: הקצין החייל הראשון שעולה למזחלת, אין לו, אין שם. וכן שלושת הצעירים השתויים לא מזוהים (שני גבוהים ואחד גוף וגיבן, כך מכנה אותם המספר) כך גם החצרן וכך גם העגלון הצעיר שקם משנתו לשתות מים. כל אלה באו רק כדי להאיר את דמותו של יונה פוטאפוב העגלון.
4. הסיפור הקצר מביא **התרחשות אחת**, "קטע" אחד מחייו של הגיבור הראשי. בסיפור שלעיל "יגון" לדוגמא: כל הספור מתרחש בערב אחד מושלג, של יונה פוטאפוב העגלון בעיר הגדולה (פטרבורג), או בסיפור אחר של צ'יכוב: "כינורו של רטשילד" – ההתרחשות (העלילה) מתרכזת בהיותו של גיבור הסיפור, יעקב מטייביץ', במצב של דכדוך ותחושת דיכאון עם מותה של מארפה אשתו ועד התפכחותו למצבו, חייו ומהותו, בהליכתו אל הנהר. יש אמנם קטעים של "הארה לאחור (פלש-בק) בתיאור חייו 50 שנה לפני-כן, כשהוא נזכר בבתו הקטנה זהובת התלתלים, כשהלכו לנהר וערכו פיקניק על גדותיו ושרו שירים, אולם אין רצף אירועים מאז ועד היותו בגיל שבעים כשאשתו מארפה נפטרה.

5. המטרה של הסיפור הקצר, כאמור, היא להגיע אל **השיא והפואנטה** בסיפור. אחד המאפיינים אם כן הוא: ההתפכחות של הגיבור לחייו והשקפת עולמו, "המהפך" שחל בו בעקבות ההתרחשויות, בעקבות השיא והפואנטה. "ההתרה" והבנת מהותו, ידיעת "האמת הפנימית" שלו שבאה בעקבותיהם.

6. **המסר החברתי**. אין בסיפור הקצר כוונה להעביר מסר-הֶשְׁכַּל או לקח דידקטיים. (חינוכיים) כמו המשל, אלא בהעברת מסר ורעיון חברתי. לדוגמא: בסיפור "העיוורת" המסר החברתי – הוא היחס של החברה אל האדם הנכה, ה"פגום", במקרה שלנו העיוורון של חנה העיוורת. משקרים לה ומתייחסים אליה כאל אדם חסר-דעת. למרות ועל אף האיסור במוסר היהודי: לא לשים מכשול בפני עיוור.

מבנה הסיפור הקצר.

1. ראשיתו של מבנה הסיפור הקצר, כמו בכל מעשה-אומנות, היא ההיצג, התצוגה (אקספוזיציה). הצגת הרקע לכל ההתרחשות. בכל סוג ז'אנר של סיפור יש תצוגה, אולם בסיפור הקצר הצגת הרקע נעשית כבר בפתחה, בפסקה או בפסקות הראשונות. באקספ' ישנם ארבעה שלבים:

א. **מקום ההתרחשות**: אין הכוונה למקום גיאוגרפי, (בעיר או בישוב זה וזה בארץ זו וזו וכו') אלא למקום הפיזי בו מתרחש הספור. ב"עיוורת" – בביתו של בעלה רבי ישראל בבית הקברות, ב"יגון" ברחובות העיר הגדולה ולאחר מכן באכסניית העגלונים, למשל.

ב. **זמן ההתרחשות**: שוב, אין הכוונה לזמן כרונולוגי, היינו: ביום זה וזה בתאריך כזה וכזה בלוח השנה, אלא לזמן, לחלק בחייו של הגיבור הראשי. לדוגמא: ב"עיוורת" – הזמן הוא לאחר נישואיה של חנה לבעלה, ב"יגון" – לאחר מות בנו של יונה העגלון, ב"כינורו של רוטשילד" כשיעקב בן שבעים שנה ולקראת מותה של אשתו. וכך הלאה.

ג. **דמותו של הגיבור הראשי**: מיהו ומה הן מאפייניו. שמו וזהותו. התכונות הבסיסיות וקווי-דמותו הבולטים של הגיבור הראשי.

ד. **המניע והסיבה להתרחשות**: כלומר; מהו המסר הרעיוני בבסיס הספור שלמענו "טרח" המספר לספר את סיפורו של הגיבור הראשי.

לעניין מבנה הספור הקצר, **הערה חשובה**: יש ומסבירים את מבנה הסיפור הקצר על העיקרון של שלוש האחדויות. (אחדות הזמן, מקום ועלילה) **אין זו דעתי כלל**. עיקרון שלוש האחדויות לקוח מה"פואטיקה" של אריסטו, כאשר גם שם אין הדברים ברורים כל צורכם למה נתכוון אריסטו בשלוש האחדויות, והוא מתייחס בעיקרו לתחום הדרמה והתיאטרון. גם שם בדרמה הקלאסית עקרון שלוש-האחדויות אינו נשמר ואינו ברור מספיק, אך בוודאי **שאין לייחס** אותם לספור הקצר. בכל מקרה שלוש האחדויות אינו מתממש ואינו מיושם כלל בסיפור הקצר.

2. לאחר התצוגה, תבוא **"נקודת הסיבוך"**, כלומר: הנקודה בה מתחיל הסיפור "להתגלגל" ולהתפתח אל השיא. זה מאופיין בביטוי כזה או אחר, ובאמירה; שיום אחד קורה משהו בחייו של הגיבור והדברים מתפתחים אל השיא. לדוגמא: בסיפור כינורו של רוטשילד נקודת הסיבוך היא באותה עת שמארפה אינה מרגישה בטוב והיא נוטה למות, כי מ"נקודה" זו, יעקב נחשף ומגלה את האמת הפנימית שלו ומגיע להתפכחות והתודעות למהות חייו עד כה. בסיפור "המחרוזת" נקודת הסיבוך הוא באותו יום נמהר בו מגיע בעלה של הגב' מתילד ומביא עמו הזמנה לנשף עבורו ועבור אשתו.

3. השיא: חשוב להדגיש, שבהרבה סיפורים הפואנטה תבוא אחרי השיא ולא אחריו. הרבה פעמים קורה שהשיא והפואנטה נמצאים באותה נקודת התרחשות, מה שחשוב לציין, שאין הפואנטה תבוא לפני השיא, אלא תמיד אחרי השיא. כי אחרת לא תהיה זו נקודת-ההפתעה, או נקודת-החוד בסיפור. יש להגדיר את נקודת השיא בסיפור. השיא הוא האירוע הדרמטי, המותח וה"קיצוני" בסיפור שבעקבותיו מגיע הגיבור אל ההתרה, אל ההתפכחות וההתוודעות, לשינוי בעמדותיו או בהשקפת-עולמו, למהות חייו ולאמת הפנימית שלו. לרוב זה קורה יחד עם הפואנטה או בשיא.

4. הפואנטה: (נגזרת מהמילה - point בלע"ז) יש ומגדירים את הפואנטה כנקודת החוד בסיפור, או נקודת ההפתעה. אופייני מאוד רק לסיפור הקצר. יש ובספורים מסוימים נקודת ההפתעה "חלשה" במקצת כמו בסיפור "תפוחים מן המדבר" ואינה מפתיעה כל כך, ויש שהיא בולטת ומזדקרת, כמו בסיפור "המחרוזת".

5. אנטיקלימקס: זו נקודת-אור נוספת בסיפור שלאחר השיא, המבהירה שוב ובבולטות את המסר החברתי של הסיפור, כמו בסיפור "כינורו של רוטשילד" בו המספר מתאר את רוטשילד כשהוא שב ומנגן אל הלחן שניגן יעקב שוב ושוב באוזני אנשי העיירה. או בסיפור פראדל על אודות בנה ותיאור דמותו של הילד שנולד מאהבה. חשוב לציין שהאנטיקלימקס אינו חייב להיות בכל סיפור, יש והוא מופיע ויש שאינו מוזכר כלל.